

Фінанси, банківська справа і страхування

УДК 336.76

Матюха Микола Миколайович

кандидат економічних наук

доцент кафедри фінансів та бізнес-консалтингу

Київський національний університет технологій та дизайну

Matiukha Mykola

Candidate of Economics Sciences,

Associate Professor of the Department of Finance and Business Consulting

Kyiv National University of Technologies and Design

Остапенко Ірина Михайлівна

магістрантка кафедри фінансів та бізнес-консалтингу

Київського національного університету технологій та дизайну

Ostapenko Iryna

Master's Student of the Finance and Business Consulting Department

Kyiv National University of Technologies and Design

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ ФІНАНСОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

FEATURES OF ACTIVE OPERATIONS OF FINANCIAL COMPANIES OF UKRAINE

Анотація. Вступ. Активні операції фінансових компаній відіграють ключову роль у формуванні та підтриманні фінансової стабільності, забезпечуючи ефективне перерозподілення капіталу в економіці. В умовах динамічного розвитку фінансового ринку України зростає значення аналізу специфіки таких операцій, зокрема з урахуванням посилення регуляторних вимог та змін у макроекономічному середовищі. Сучасні фінансові компанії використовують широкий спектр інструментів активного управління

ресурсами, що зумовлює необхідність дослідження їх впливу на фінансову стійкість та конкурентоспроможність. Особливу увагу привертають механізми управління кредитним і інвестиційним портфелем, а також ризик-менеджмент у структурі активних операцій. Вивчення цих аспектів дозволяє глибше зрозуміти природу функціонування фінансових компаній в Україні та визначити напрями підвищення їхньої ефективності.

Мета. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування та поглиблений аналіз особливостей здійснення активних операцій фінансових компаній України в сучасних економічних умовах, з акцентом на їх структурно-функціональні характеристики, ризик-орієнтованість та вплив на фінансову стійкість, з метою формулювання науково обґрунтованих підходів до підвищення ефективності їх управління.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність фінансових компаній, аналітичні звіти Національного банку України, профільних державних установ та професійних асоціацій, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячені проблематиці активних операцій, фінансової стійкості, ризик-менеджменту та інструментів фінансового ринку. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення для визначення сутності та класифікації активних операцій фінансових компаній, групування — для систематизації їх видів за критеріями функціонального призначення, аналізу та синтезу — для дослідження сучасних підходів до управління активами, порівняння — для зіставлення практик вітчизняних і зарубіжних фінансових установ, економіко-статистичного моделювання — для оцінки впливу активних операцій на фінансову стійкість компаній, а також логічного узагальнення — для формулювання обґрунтованих висновків і рекомендацій.

Результати. У науковій статті висвітлено особливості активних операцій фінансових компаній України в умовах трансформації фінансового

ринку та зростаючого впливу глобальних фінансових викликів. Проаналізовано сучасні підходи до управління активами, включаючи кредитні, інвестиційні та інші операції, що формують активну частину балансу фінансових установ. Оцінено вплив інноваційних фінансових інструментів і цифрових технологій на ефективність реалізації активних операцій та рівень фінансової стійкості компаній. Визначено основні ризики, пов'язані з активною діяльністю фінансових компаній, та запропоновано підходи до їх мінімізації через удосконалення системи ризик-менеджменту. Проведено порівняльний аналіз регуляторних підходів до активних операцій в Україні та країнах ЄС, що дало змогу виокремити перспективні напрями адаптації міжнародного досвіду. На основі отриманих результатів сформовано науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності управління активними операціями фінансових компаній в українських реаліях.

Перспективи. Подальші дослідження мають бути спрямовані на глибше вивчення впливу цифрової трансформації, фінансових інновацій та регуляторних змін на активні операції фінансових компаній. Особливу увагу слід приділити розробці адаптивних моделей управління активами в умовах високої динаміки фінансового середовища та зростання системних ризиків. Перспективним є вивчення можливостей застосування штучного інтелекту та аналітики великих даних для підвищення точності оцінки активів і прогнозування їхньої дохідності. Також важливим напрямом є інтеграція принципів ESG-факторів у процес прийняття рішень щодо активних операцій, що сприятиме довгостроковій стійкості фінансових компаній.

Ключові слова: фінансові компанії, активні операції, управління активами, фінансова стійкість, ризик-менеджмент, фінансові інструменти, цифрові технології, регуляторне середовище, інвестиційна діяльність, кредитні операції.

Summary. *Introduction. Active operations of financial companies play a key role in the formation and maintenance of financial stability, ensuring effective redistribution of capital in the economy. In the conditions of dynamic development of the financial market of Ukraine, the importance of analyzing the specifics of such operations is increasing, in particular, taking into account the strengthening of regulatory requirements and changes in the macroeconomic environment. Modern financial companies use a wide range of active resource management tools, which necessitates the study of their impact on financial stability and competitiveness. Particular attention is paid to the mechanisms of credit and investment portfolio management, as well as risk management in the structure of active operations. The study of these aspects allows us to better understand the nature of the functioning of financial companies in Ukraine and identify areas for improving their efficiency.*

Purpose. The purpose of the study is a theoretical and methodological justification and in-depth analysis of the features of active operations of financial companies in Ukraine in modern economic conditions, with an emphasis on their structural and functional characteristics, risk orientation and impact on financial stability, in order to formulate scientifically sound approaches to increasing the efficiency of their management.

Materials and Methods. The materials of the study are the regulatory legal acts of Ukraine that regulate the activities of financial companies, analytical reports of the National Bank of Ukraine, specialized state institutions and professional associations, as well as scientific works of domestic and foreign researchers devoted to the issues of active operations, financial stability, risk management and financial market instruments. In the process of the study, the methods of theoretical generalization were used to determine the essence and classification of active operations of financial companies, grouping - to systematize their types according to the criteria of functional purpose, analysis and synthesis - to study modern approaches to asset management, comparison -

to compare the practices of domestic and foreign financial institutions, economic and statistical modeling - to assess the impact of active operations on the financial stability of companies, as well as logical generalization - to formulate substantiated conclusions and recommendations.

Results. The scientific article highlights the features of active operations of financial companies in Ukraine in the context of financial market transformation and the growing impact of global financial challenges. Modern approaches to asset management, including credit, investment and other operations that form the active part of the balance sheet of financial institutions, are analyzed. The impact of innovative financial instruments and digital technologies on the effectiveness of active operations and the level of financial stability of companies is assessed. The main risks associated with the active activities of financial companies are identified, and approaches to their minimization are proposed through improving the risk management system. A comparative analysis of regulatory approaches to active operations in Ukraine and the EU countries is conducted, which made it possible to identify promising areas for adapting international experience. Based on the results obtained, scientifically sound recommendations are formulated to improve the effectiveness of management of active operations of financial companies in Ukrainian realities.

Discussion. Further research should be aimed at a deeper study of the impact of digital transformation, financial innovations and regulatory changes on the active operations of financial companies. Particular attention should be paid to the development of adaptive asset management models in conditions of high dynamics of the financial environment and increasing systemic risks. It is promising to study the possibilities of using artificial intelligence and big data analytics to increase the accuracy of asset valuation and forecasting their profitability. Another important direction is the integration of ESG-factor principles into the decision-making process regarding active operations, which will contribute to the long-term sustainability of financial companies.

Key words: *financial companies, active operations, asset management, financial stability, risk management, financial instruments, digital technologies, regulatory environment, investment activities, credit operations.*

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку фінансового ринку України, який супроводжується впливом глобальних трансформацій, політико-економічною нестабільністю, зростанням конкуренції та активною цифровізацією фінансових послуг, особливої ваги набуває питання підвищення ефективності активних операцій фінансових компаній. Цей сегмент фінансової діяльності відіграє фундаментальну роль у забезпеченні прибутковості, ліквідності та фінансової стійкості таких компаній, оскільки охоплює кредитування, інвестування, фінансування під заставу, факторинг, операції з цінними паперами тощо. Активні операції виступають ключовим механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, впливаючи не лише на внутрішні показники ефективності фінансових установ, але й на макроекономічну стабільність у цілому.

Попри зростаюче значення активних операцій у структурі діяльності фінансових компаній, на практиці спостерігається низка проблем, що знижують їхню результативність. Зокрема, недостатня регуляторна визначеність у поєднанні з фрагментарністю нормативно-правової бази, що регулює діяльність небанківських фінансових установ, призводить до неоднозначного тлумачення стандартів управління активами. Крім того, брак стратегічного підходу до управління активними операціями, слабка система внутрішнього контролю та управління ризиками, відсутність адаптованих до вітчизняного контексту методик оцінювання дохідності й надійності активів створюють загрози фінансовій стійкості компаній. Водночас, незважаючи на значний потенціал фінансових технологій і цифрових інструментів, їх застосування в процесі активного управління активами залишається обмеженим через низький рівень інституційної

спроможності, дефіцит кваліфікованих кадрів та інвестицій у цифрову інфраструктуру.

Ситуація ускладнюється також необхідністю адаптації фінансових компаній до міжнародних стандартів фінансової звітності, підвищення прозорості діяльності та впровадження принципів сталого розвитку, що потребує комплексної перебудови підходів до управління активами. У зв'язку з цим постає наукова проблема необхідності комплексного дослідження сутності, структури, функцій та ефективності активних операцій фінансових компаній в Україні. Особливо актуальним є обґрунтування сучасних моделей управління активами з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, застосування інноваційних інструментів та міжнародного досвіду. Вирішення цієї проблеми сприятиме не лише підвищенню ефективності функціонування фінансових компаній, а й загальному зміцненню фінансової системи держави в умовах економічної нестабільності та трансформації глобального фінансового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях, що стосуються особливостей активних операцій фінансових компаній України, простежуються декілька ключових напрямів, які формують концептуальне та практичне підґрунтя для подальшого аналізу. Значну увагу в цьому контексті приділено вивченню структурних аспектів функціонування фінансових інституцій, тенденцій розвитку кредитування, цифровізації фінансових послуг та ролі небанківських установ у фінансово-кредитній інфраструктурі держави.

Проблематика організаційного структурування і його впливу на ефективність фінансових компаній розглядається у роботі Горбась І. та Синюка С., які акцентують увагу на необхідності адаптації управлінських моделей до сучасних викликів і структурних трансформацій ринку [5]. Вони підкреслюють, що ефективне структурування організаційного середовища фінансових компаній є критично важливим для забезпечення гнучкості в

управлінні активами та швидкого реагування на зміни регуляторного і макроекономічного середовища.

Важливий аналітичний пласт додає публікація Данилишина Б., яка надає комплексну оцінку тенденцій на фінансових ринках та в економіці України [6]. Зокрема, автор наголошує на активізації кредитної діяльності в умовах зростання попиту з боку бізнесу й домогосподарств. Хоча в роботі більше уваги приділено банківському сектору, виявлені тенденції є релевантними і для небанківських фінансових компаній, які дедалі активніше конкурують за кредитні ресурси та адаптують свої продукти під змінені потреби клієнтів.

Дослідження Дроботі Я. та Бражник Л. акцентує на процесах диджиталізації банківської сфери, однак висновки авторів мають ширше значення для активних операцій фінансових компаній, зокрема лізингових, факторингових і мікрокредитних [7]. У контексті цифрової трансформації ринку такі інструменти, як онлайн-скоринг, електронні договори та платіжні системи, істотно змінюють механізми надання активних послуг, знижуючи транзакційні витрати і прискорюючи цикли фінансування. Це сприяє зростанню обсягів активних операцій навіть за умов загальної економічної нестабільності.

Калівошко О.М. досліджує діяльність фінансових компаній як складову інфраструктури фінансово-кредитного ринку України, підкреслюючи значущість небанківських установ у забезпеченні доступу до фінансування для малих та середніх підприємств, а також населення [8]. Автор розкриває характер змін в обсягах активів і пасивів, а також особливості ресурсного забезпечення фінансових компаній, що безпосередньо впливає на масштаби та якість їх активних операцій.

Нагорний П.Д. та Базюк Д.С. аналізують механізми оцінки фінансового стану підприємств, що має вагоме значення для формування кредитних та інвестиційних стратегій фінансових компаній [9]. Оцінка

платоспроможності, ліквідності та ризиковості контрагентів є ключовою передумовою ефективного управління активами, особливо в умовах обмеженої надійності фінансової звітності та високого рівня невизначеності, притаманних сучасному українському бізнес-середовищу.

Загальні питання функціонування фінансового ринку, його інституційної ролі та взаємозв'язку з фінансовою системою держави розкриті у дослідженні Смолянської О. та Борисової І [13]. Авторам вдалося показати, що небанківські фінансові установи відіграють не лише допоміжну, але й стратегічну роль у забезпеченні фінансової інклюзії, диверсифікації фінансових інструментів і стабілізації внутрішнього ринку капіталу.

Особливу увагу в контексті аналізу активних операцій варто звернути на офіційний аналітичний огляд Національного банку України Nonbanking Sector Review за 2024 рік [14]. Цей документ містить докладну статистику та аналітику щодо структури активів, динаміки кредитування, факторингу, лізингу, а також рівнів прибутковості та капіталізації фінансових компаній. Використання таких джерел дозволяє формувати достовірну емпіричну базу для аналізу сучасних трендів у розвитку активних операцій небанківських фінансових інституцій.

Метою статті є обґрунтування та поглиблене дослідження особливостей здійснення активних операцій фінансовими компаніями України в умовах економічної нестабільності, цифрової трансформації та змін у регуляторному середовищі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження виступають нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність фінансових компаній, зокрема законодавчі та підзаконні акти у сфері фінансового регулювання, ліцензування, контролю та звітності небанківських фінансових установ. Також використано аналітичні звіти Національного банку України, профільних державних органів, професійних асоціацій і

рейтингових агентств, які відображають сучасний стан, тенденції розвитку та регуляторні виклики функціонування фінансового сектору. До теоретичної бази дослідження включено наукові праці вітчизняних та зарубіжних експертів у галузі фінансів, економіки та управління, присвячені проблематиці активних операцій, фінансової стійкості, управління ризиками, а також застосуванню інноваційних фінансових інструментів і технологій.

Методологічний апарат дослідження базується на комплексі наукових методів, що забезпечують системний підхід до вивчення проблематики. Зокрема, метод теоретичного узагальнення застосовано для глибокого осмислення сутності, функцій і класифікації активних операцій фінансових компаній, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про їх роль і значення у фінансовій системі. Метод групування використано для структуризації різновидів активних операцій за критеріями функціонального призначення, що сприяло виокремленню основних типів діяльності та їх взаємозв'язків. Методи аналізу та синтез застосовані для дослідження сучасних підходів до управління активами, оцінки їх ефективності, а також для інтеграції теоретичних знань із практичними аспектами функціонування фінансових компаній.

Порівняльний аналіз було використано для зіставлення особливостей нормативно-правового регулювання та управлінських практик вітчизняних і зарубіжних фінансових установ, що дозволило ідентифікувати найкращі світові практики та можливості їх адаптації до національного контексту. Економіко-статистичне моделювання застосовано для кількісної оцінки впливу активних операцій на ключові показники фінансової стійкості компаній, що надало можливість об'єктивно виміряти ефективність управлінських рішень та ризиків. Нарешті, метод логічного узагальнення дозволив систематизувати отримані результати, сформулювати науково обґрунтовані висновки і практичні рекомендації, спрямовані на оптимізацію

активних операцій у фінансових компаніях України, з урахуванням сучасних викликів і тенденцій розвитку фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформації фінансової системи України, спричиненої як внутрішніми структурними змінами, так і глобальними викликами — війною, економічною нестабільністю та інтеграцією у міжнародні ринки — активні операції фінансових компаній набувають особливої ваги. Цей сегмент фінансового ринку, зокрема небанківські фінансові установи, відіграє дедалі важливішу роль у забезпеченні ліквідності, підтримці мікро- та макропозичальників, а також у реалізації ризик-орієнтованих стратегій інвестування. Еволюція форм і механізмів активних операцій фінансових компаній потребує глибокого наукового осмислення як з погляду їх економічної природи, так і в контексті ефективності, прозорості та стабільності діяльності. Водночас зростання активів та прибутковості у цьому сегменті супроводжується новими ризиками, зокрема кредитними, регуляторними та системними, що зумовлює необхідність перегляду існуючих підходів до управління. У цьому контексті актуальним є ґрунтовний аналіз особливостей здійснення активних операцій фінансовими компаніями України в сучасних умовах із метою формування науково обґрунтованих управлінських рішень.

Загальні обсяги активів надавачів небанківських фінансових послуг у IV кварталі 2024 року збільшилися на 6,8%, зокрема обсяг активів фінансових компаній зріс на 7,7%, страховиків — на 3,8%, а ломбардів — на 2,2% (рис. 1).

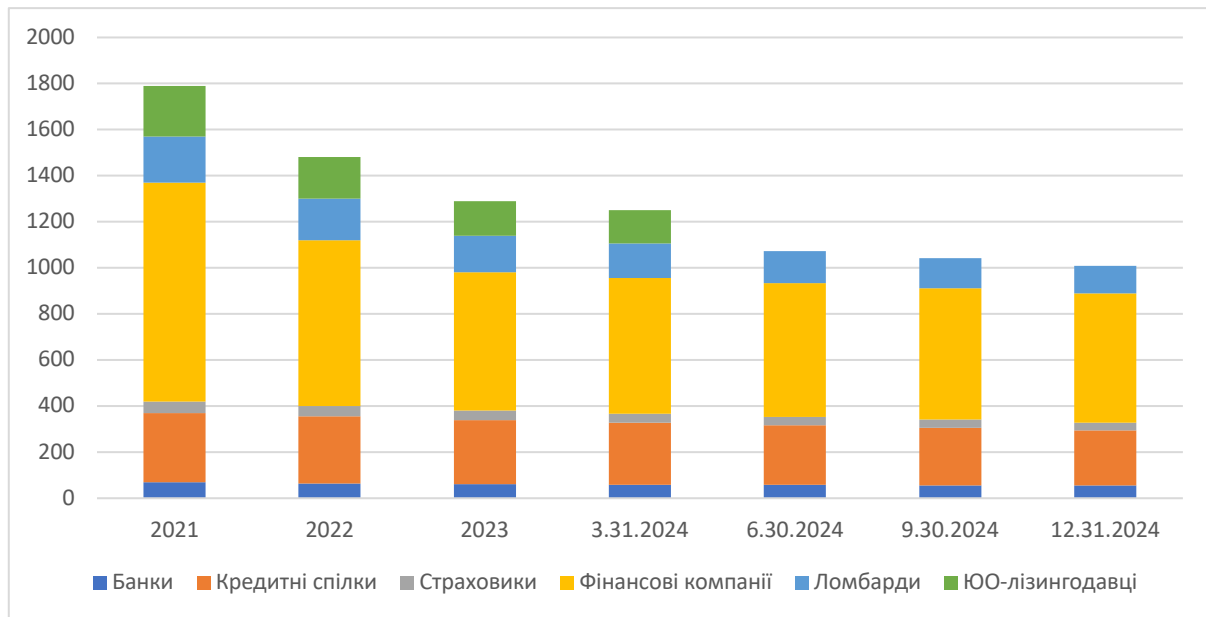

Рис. 1. Кількість надавачів фінансових послуг

Джерело: сформовано автором за [10]

Згідно рис. 1 на кінець 2021 року загальна кількість надавачів фінансових послуг перевищувала 1750 установ, з яких понад 950 припадало на фінансові компанії. Значною також була присутність кредитних спілок (близько 300), ломбардів (понад 200) та юридичних осіб – лізингодавців (понад 200). Кількість банків, страхових компаній та інших учасників залишалася відносно стабільною і становила менше 100 установ у кожній з цих категорій.

Упродовж наступних двох років — до кінця 2023 року — спостерігається стале скорочення загальної кількості учасників ринку. До грудня 2023 року чисельність фінансових компаній зменшилася до приблизно 600, а кількість кредитних спілок — до близько 280. Кількість ломбардів у цей період також поступово зменшувалася, знизившись до близько 160. Скорочення спостерігалось і серед юридичних осіб – лізингодавців, кількість яких на той момент становила вже менше 150.

Суттєвою зміною стало включення юридичних осіб – лізингодавців до складу фінансових компаній з 1 січня 2024 року, що відобразилося на графіку у вигляді зникнення окремого сегмента лізингодавців після грудня

2023 року. У результаті цього реєстраційного злиття кількість фінансових компаній у першому кварталі 2024 року становила близько 590, хоча частково ця чисельність була обумовлена включенням до неї колишніх лізингодавців.

Надалі, до грудня 2024 року, тенденція до скорочення загальної кількості надавачів фінансових послуг продовжувалася. Кількість фінансових компаній зменшилася до приблизно 560, кредитних спілок — до близько 240, ломбардів — до 120. Загальна кількість надавачів фінансових послуг на кінець 2024 року становила близько 1 009, що на понад 700 установ менше, ніж у грудні 2021 року.

Отже, за трирічний період фінансовий ринок України зазнав суттєвої трансформації: як за рахунок реального скорочення кількості суб'єктів, так і внаслідок зміни нормативно-правового статусу окремих учасників, зокрема юридичних осіб — лізингодавців. Такі зміни, ймовірно, пов'язані з підвищенням регуляторної дисципліни, посиленням вимог до ліцензування та ринковою консолідацією.

Натомість обсяги активів кредитних спілок зменшилися. Частка небанківських фінустанов під наглядом НБУ в активах фінсектору впродовж IV кварталу 2024 року знизилася до 10,2% (рис. 2).

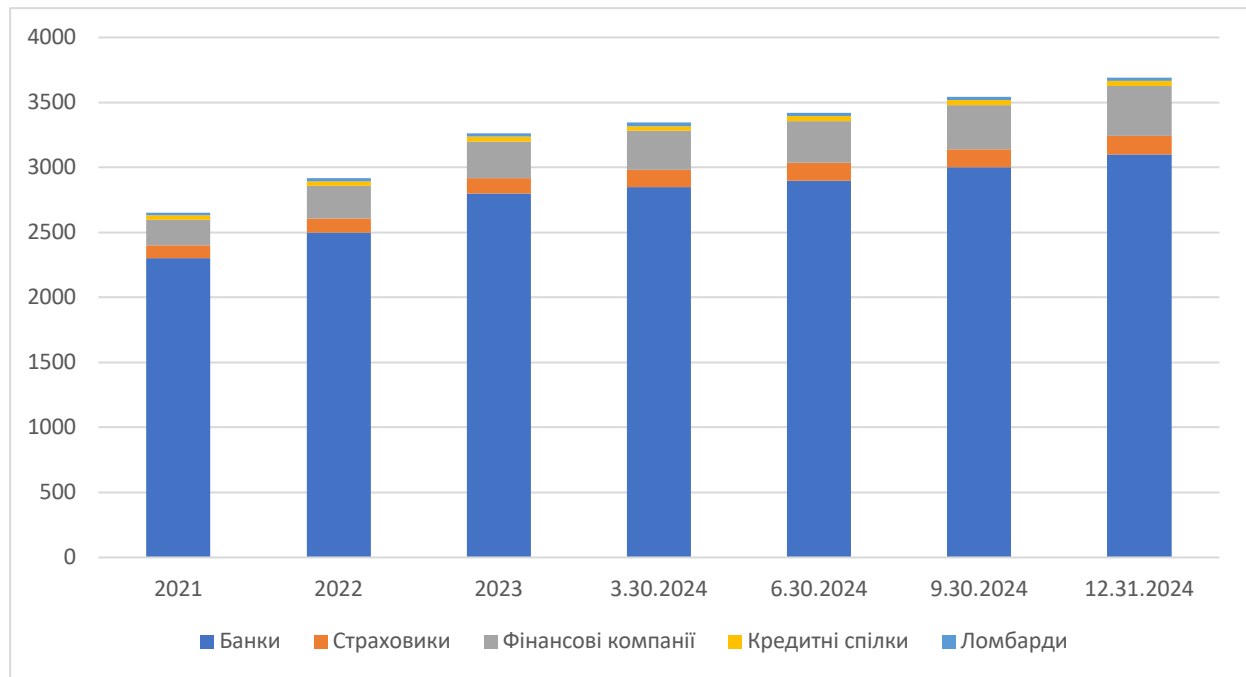

Рис. 2. Структура активів фінансового сектору, млрд.грн.

Джерело: сформовано автором за [11]

Протягом трирічного періоду згідно рис. 2 загальний обсяг активів усіх суб'єктів фінансового ринку збільшився орієнтовно з 2 650 млрд грн у грудні 2021 року до майже 3 700 млрд грн у грудні 2024 року, що свідчить про поступове відновлення фінансової системи та розширення її інституційного впливу.

Ключову роль у структурі активів традиційно відігравали банки. На початку періоду, у грудні 2021 року, активи банків становили приблизно 2 300 млрд грн, що дорівнювало понад 85 % від загального обсягу. Протягом наступних трьох років цей показник стабільно зростає: у грудні 2022 року він наближався до 2 500 млрд грн, а до кінця 2024 року сягнув близько 3 100 млрд грн. Таким чином, приріст банківських активів склав орієнтовно 800 млрд грн за весь розглянутий період, що підтверджує провідну роль банківського сегмента у фінансовій системі.

Поряд із банками поступово зростали активи й інших фінансових інституцій. Зокрема, активи фінансових компаній збільшилися з орієнтовно

200 млрд грн у грудні 2021 року до близько 380 млрд грн у грудні 2024 року. Страхові компанії, згідно з регуляторною звітністю, також продемонстрували помірне зростання активів — з 100 млрд грн у 2021 році до 145 млрд грн у 2024 році. Це зростання відбувалося з урахуванням змін у методології обліку, яка передбачає відображення окремих складових за принципами обачності та технічних резервів.

Активи кредитних спілок та ломбардів займали відносно незначну частку у структурі. Так, активи кредитних спілок зросли з приблизно 30 млрд грн у 2021 році до понад 42 млрд грн у 2024 році. Аналогічна тенденція, але менш динамічна, спостерігалася у ломбардів: з 20 до 26 млрд грн відповідно.

Таким чином, структура активів фінансового сектору України за досліджуваний період зберігала свою ієрархічну стабільність — із домінуванням банківського сегмента — але поступово демонструвала розширення ролі небанківських фінансових установ, зокрема фінансових компаній та страхових організацій. Зростання активів цих учасників може свідчити про посилення диверсифікації фінансових послуг, зростання попиту на альтернативні інструменти фінансування та адаптацію фінансового ринку до змін у регуляторному середовищі та економічній ситуації країни.

Активи страховиків життя зросли на 5% за IV квартал та на 14% за 2024 рік, ризикових страховиків — на 3% та 11% відповідно. Частка десяти найбільших ризикових страховиків за обсягом премій збільшилася з 65% до 71%. На ринку страхування життя частка найбільшого страховика за обсягом премій становить майже 50% (рис. 3).

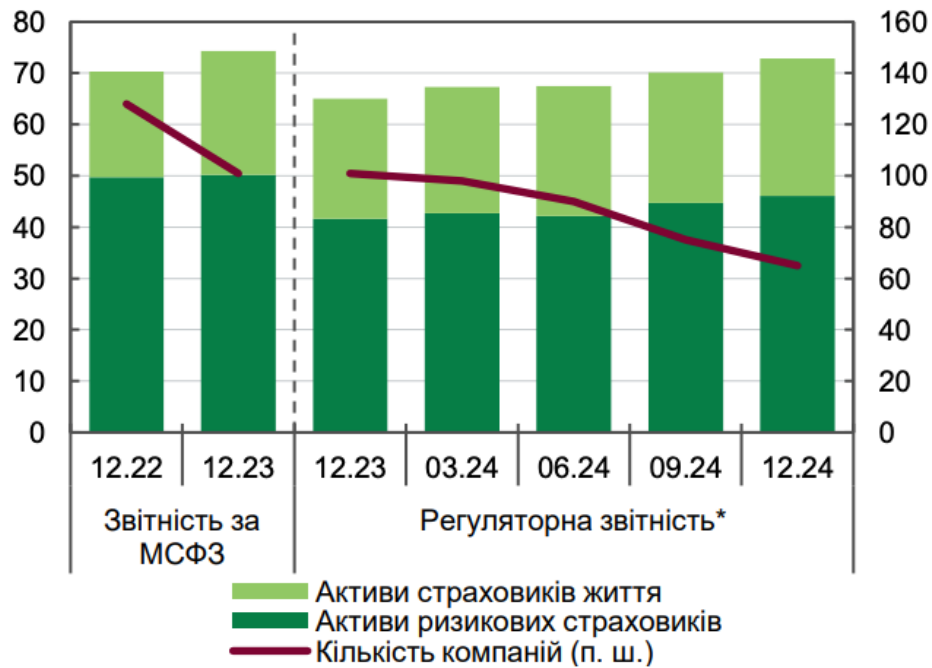

Рис. 3. Обсяг активів страховиків та їхня кількість, млрд.грн.

Джерело: сформовано автором за [11]

Страхові премії ризикових страховиків у IV кварталі зросли лише на 1%, сезонно пригальмувавши, однак зростання за рік становило 15%. Обсяг страхових премій перевищив рівень 2021 року. У страховиків життя зростання премій в IV кварталі прискорилося до 17%, за рік — зростання на 5%.

Чистий прибуток ризикових страховиків за 2024 рік становив 2,5 млрд грн, що на 31% вище, ніж рік тому. Рентабельність капіталу збільшилася на 4 в. п. — до 14%. Прибуток страховиків життя за рік зріс більш ніж удвічі завдяки фінансовому результату одного великого страховика — до 1,4 млрд грн, однак рентабельність капіталу майже не змінилася.

За підсумками 2024 року всі страховики дотримувалися вимог до капіталу платоспроможності (SCR) та мінімального капіталу (MCR). У трьох компаній значення нормативу SCR перебуває в межах 100–120% (рис. 4).

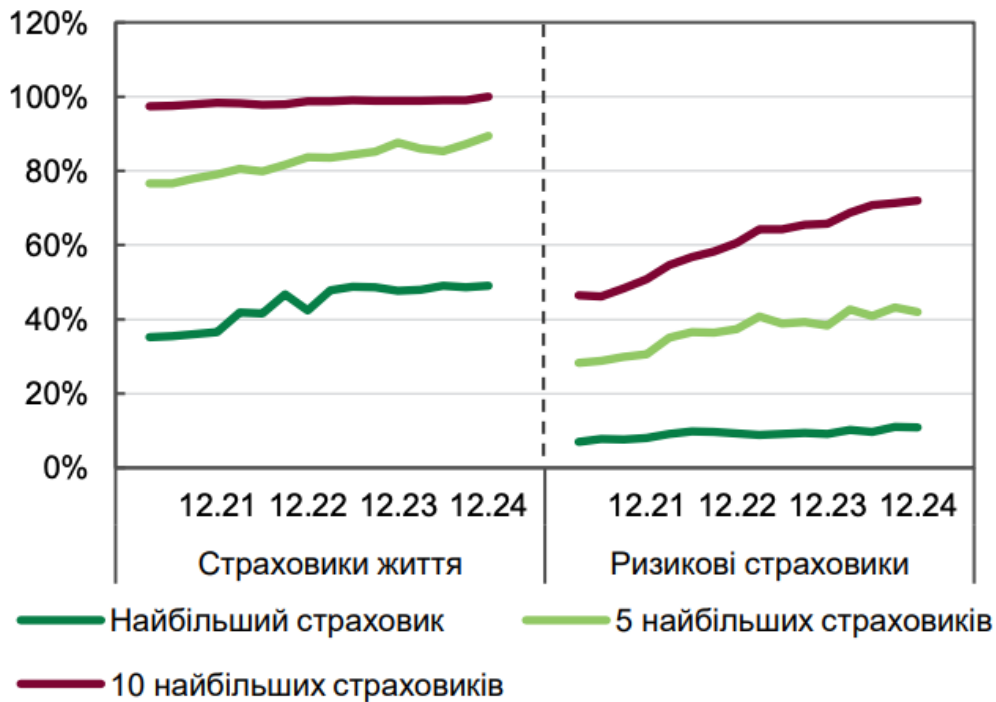

Рис. 4. Частка найбільших страховиків у валових преміях сектору

Джерело: сформовано автором за [10]

У 2024 році діяльність кредитних спілок в Україні характеризувалася подальшим скороченням активів, що відображає загальні структурні виклики у секторі небанківських фінансових установ. Протягом року обсяги активів кредитних спілок знизилися на 5 %, що перевищує темп скорочення попереднього року, коли відповідне зменшення було помірнішим. Така динаміка вказує на прискорення процесів згортання діяльності частини установ, можливе скорочення залученого пайового капіталу, зменшення попиту на послуги або посилення регуляторних обмежень.

Станом на кінець 2024 року активи кредитних спілок становили орієнтовно 60 % від рівня 2021 року, що свідчить про суттєве зменшення ринкової присутності цього сегмента у структурі фінансового сектору. Такий рівень зниження вказує на тривале системне скорочення, яке може бути пов'язане як із низьким рівнем капіталізації спілок, так і зі зниженням довіри з боку учасників фінансових ринків.

Крім загального зменшення активів, негативна динаміка спостерігалася також у сфері кредитування: кредитний портфель кредитних спілок скоротився на 4 % лише за IV квартал 2024 року, що є помітним падінням на тлі сезонної стабільності, характерної для попередніх років. У річному вимірі портфель зменшився на 8 %, що підтверджує послаблення кредитної активності, зменшення обсягів нових видач кредитів та, можливо, зростання частки простроченої заборгованості, яка вимагала списання або доформування резервів (рис. 5).

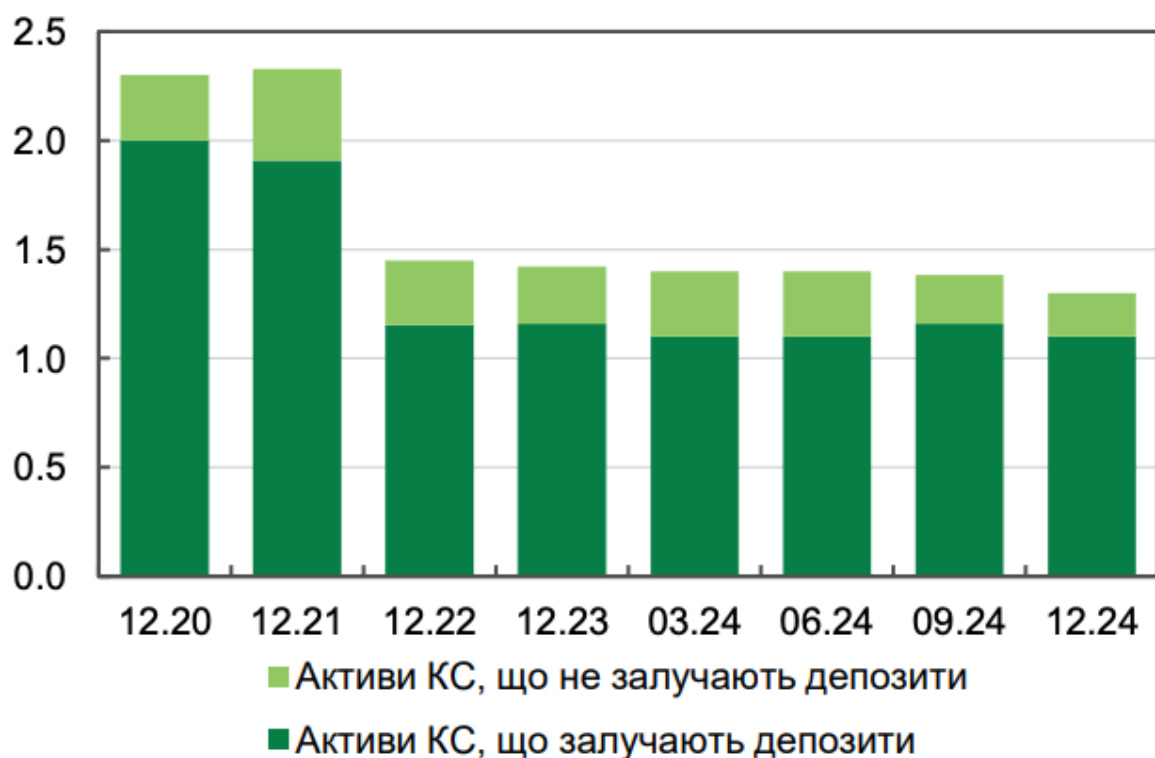

Рис. 5. Загальні активи кредитних спілок, млрд.грн

Джерело: сформовано автором за [11]

У четвертому кварталі 2024 року фінансовий стан кредитних спілок погіршився внаслідок реалізації кредитного ризику, що стало одним із головних чинників зниження прибутковості сегмента за підсумками року. Зростання частки проблемної заборгованості призвело до формування додаткових резервів під кредитні втрати, що безпосередньо позначилося на фінансовому результаті. Як наслідок, за підсумками IV кварталу спілки

зафіксували чисті збитки, які знівельювали результати попередніх періодів і спричинили сумарне зменшення прибутковості всього сегмента за 2024 рік.

Отримані збитки стали причиною незначного скорочення обсягу власного капіталу кредитних спілок у четвертому кварталі. Незважаючи на помірну глибину зниження, така динаміка є критично важливою з огляду на обмеженість капітальних ресурсів у секторі та високу вразливість спілок до кредитних шоків. Водночас відбувалося скорочення депозитної бази, зумовлене як виведенням коштів вкладниками на тлі зниження довіри, так і виходом з ринку низки кредитних спілок, що припинили свою діяльність або були виключені з реєстру.

Попри ці негативні тенденції, спостерігалось невелике зростання додаткових пайових внесків, що може свідчити про спроби діючих учасників ринку зміцнити власну капіталізацію через мобілізацію коштів від членів спілок. Однак такий приріст мав обмежений характер і не зміг суттєво вплинути на загальну капітальну стійкість системи.

Станом на початок 2025 року три кредитні спілки порушували норматив достатності капіталу, що засвідчує локальні прояви фінансової нестійкості в межах сегмента. Недотримання цього нормативу є свідченням того, що частина установ опинилася у критичному становищі з точки зору захищеності від кредитного ризику та здатності виконувати зобов'язання перед вкладниками і членами. Це також свідчить про необхідність посилення регуляторного нагляду, своєчасної санації слабких гравців і стимулювання консолідації в межах сектору (рис. 6).

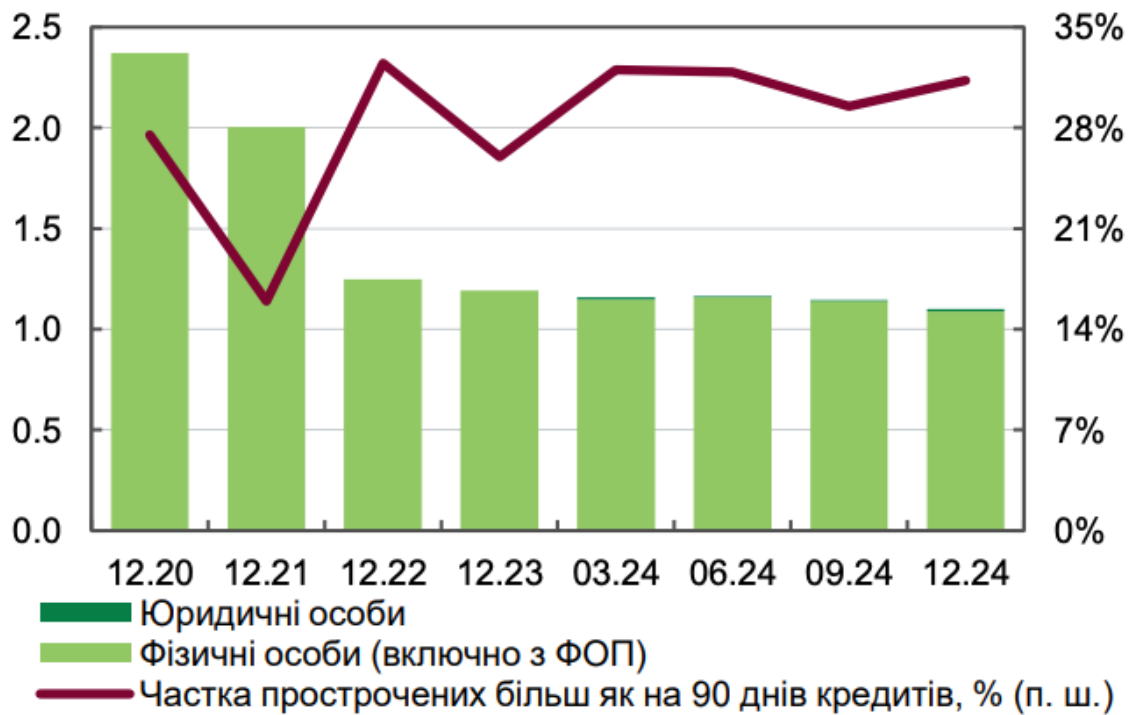

Рис. 6. Структура основної суми заборгованості за кредитами членів кредитних спілок, млрд.грн.

Джерело: сформовано автором за [14]

У 2024 році сектор фінансових компаній демонстрував позитивну динаміку зростання активів, що є свідченням поступового відновлення ринку фінансових послуг. За результатами четвертого кварталу обсяг активів фінансових компаній збільшився на 7,7%, що вказує на посилення економічної активності у фінансовому секторі. У річному вимірі зростання було ще відчутнішим — майже на 25%, тобто приблизно на чверть у порівнянні з рівнем на кінець 2023 року.

Такий приріст обумовлений поживавленням більшості напрямів діяльності фінансових компаній, включно з наданням кредитів, фінансовим лізингом, факторингом та грошовими переказами. Водночас, попри ці позитивні сигнали, ринок ще не досяг рівня активності, який спостерігався до початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Це свідчить про наявність інерційного ефекту від наслідків війни, що продовжує стримувати повноцінне відновлення сегмента.

Особливої уваги заслуговує динаміка роздрібного кредитування населення, яке протягом тривалого періоду демонструвало стабільне зростання. Проте в четвертому кварталі 2024 року було зафіксовано зниження обсягу наданих роздрібних позик на 5,5%, що може бути свідченням послаблення попиту з боку домогосподарств або підвищення обережності самих компаній у видачі позик. Така динаміка також може бути пов’язана із загостренням кредитного ризику або зміною структури споживчих витрат у бік заощадження.

Ще більш суттєвим стало скорочення кредитування реального сектору економіки: обсяги наданих кредитів бізнесу зменшилися більш ніж на чверть. Це є критичним показником, який свідчить про збереження високих ризиків для корпоративного кредитування в умовах війни, невизначеності та обмеженої платоспроможності суб’єктів господарювання. Ймовірно, фінансові компанії змістили акценти на менш ризиковані напрямки діяльності або зазнали обмежень у ресурсній базі для довгострокового фінансування бізнесу (рис. 7).

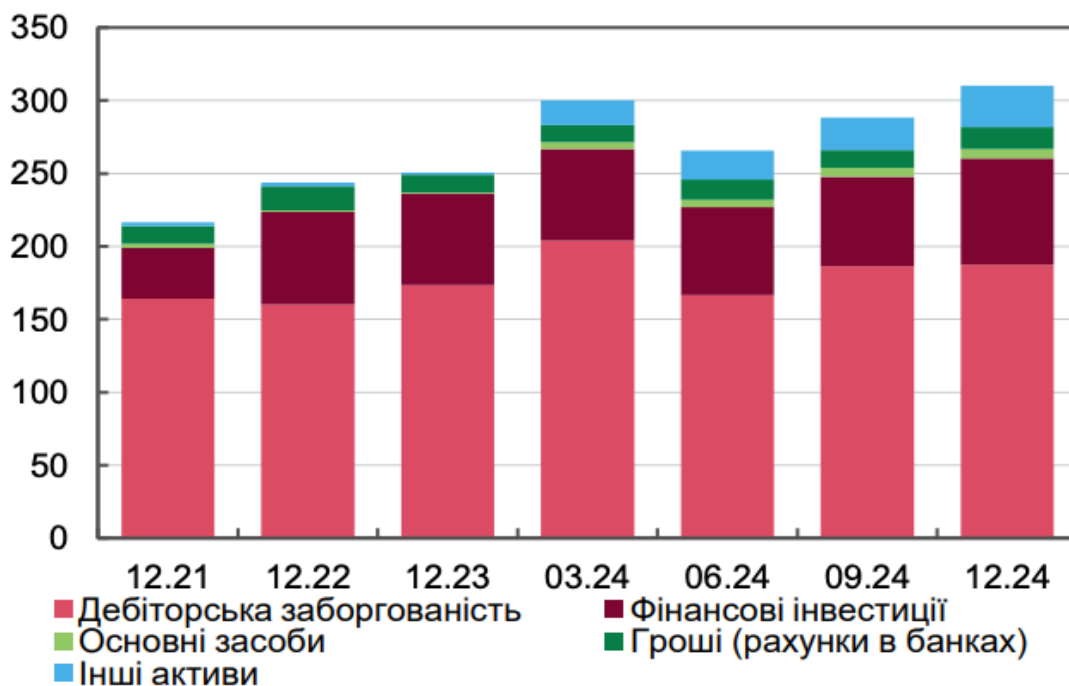

Рис. 7. Структура активів фінансових компаній, млрд.грн.

Джерело: сформовано автором за [14]

У 2024 році фінансовий сектор України продемонстрував суттєве зростання в низці ключових напрямів небанківських фінансових послуг, що свідчить про активізацію фінансових потоків та поступове розширення фінансового посередництва. Одним із найдинамічніших сегментів став фінансовий лізинг, обсяги якого зростали протягом трьох кварталів поспіль. Згідно з останніми даними, темп зростання за IV квартал склав 15%, а в річному вимірі — 45%, що є свідченням високої адаптивності цього ринку до умов післякризового відновлення та його значущої ролі у забезпеченні підприємств основними фондами.

Факторингова діяльність також продовжила розвиватися, відображаючи зростаючу потребу бізнесу у забезпеченні обіговими коштами на тлі непередбачуваного ділового циклу. Обсяги факторингових операцій збільшилися, а близько 25% із них (тобто приблизно чверть) становили угоди з класичного факторингу, які передбачають фінансування дебіторської заборгованості. Це свідчить про поширення класичних моделей фінансування у підприємницькому середовищі та поступове зростання довіри до факторингових інструментів як ефективного способу управління ліквідністю.

Водночас, ринок надання фінансових гарантій демонстрував змішану динаміку. Обсяги таких операцій зменшилися у квартальному вимірі, однак у порівнянні з 2023 роком зросли вдвічі, що може свідчити про нерівномірність розподілу попиту протягом року або вплив окремих великих контрактів у попередніх періодах. Таке зростання на річному горизонті вказує на поступове повернення довіри до інструментів гарантійного забезпечення, у тому числі в межах державно-приватних ініціатив та тендерних процедур.

З погляду фінансових результатів, 2024 рік був прибутковим для переважної більшості фінансових компаній — близько 86% суб'єктів завершили рік із позитивним фінансовим результатом. При цьому вагому

частку прибутку сектору забезпечила діяльність ПрАТ «Укрфінжитло» — державної установи, що виконує функції оператора програми «єОселя». Ця структура отримала значні доходи від процентних виплат за облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП), розміщеними у її капіталі, що суттєво підвищило консолідований фінансовий результат усього сегмента.

Однак навіть без урахування результатів ПрАТ «Укрфінжитло», фінансові компанії збільшили свої прибутки у 2,4 раза порівняно з 2023 роком. Це свідчить про реальне покращення операційної ефективності, підвищення якості активів, зростання попиту на фінансові послуги та відновлення платоспроможності клієнтів після глибокої фази турбулентності, спричиненої повномасштабною війною (рис. 8).

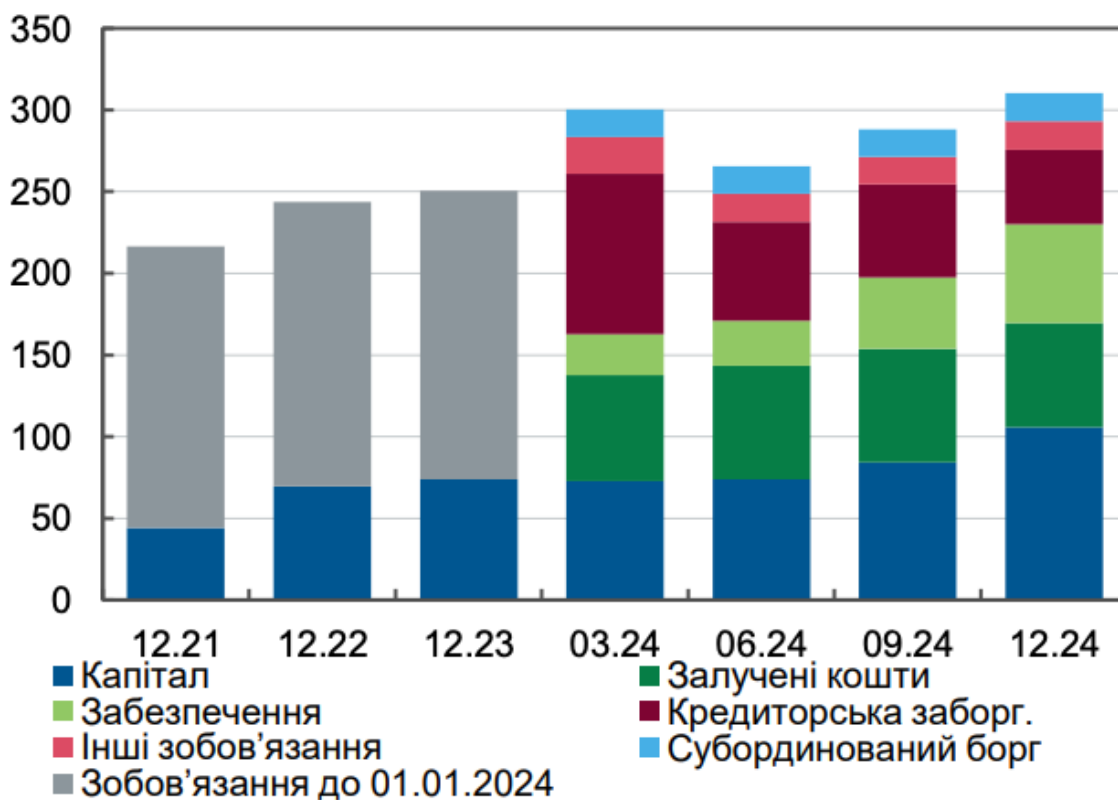

Рис. 8. Структура зобов'язань фінансових компаній, млрд.грн

Джерело: сформовано автором за [14]

У 2024 році сегмент ломбардів в Україні продемонстрував змішану динаміку, яка відображала як загальні економічні виклики, так і специфіку попиту на короткострокове мікрофінансування під заставу.

З одного боку, обсяги нових кредитів, виданих ломбардами, зменшилися в IV кварталі 2024 року. Це скорочення могло бути зумовлене сезонним спадом попиту, підвищенням обережності позичальників на тлі невизначеної економічної ситуації або зниженням рівня платоспроможності в окремих регіонах. Водночас, незважаючи на це тимчасове зменшення, у річному вимірі обсяги кредитування зросли майже вдвічі, що свідчить про відновлення довіри населення до ломбардів як до швидкого та доступного джерела фінансування, особливо в умовах обмеженого доступу до класичних банківських кредитів.

Показники рентабельності діяльності ломбардів у IV кварталі були найнижчими за весь 2024 рік. Це, ймовірно, пов'язано з підвищеним навантаженням на резерви, коливанням у ціновій оцінці заставленого майна, зростанням витрат на утримання мережі та зниженням операційної маржі через коливання попиту. Проте навіть попри погіршення фінансових показників наприкінці року, за підсумками 2024 року ломбардний сегмент залишився прибутковим.

Це свідчить про стійкість бізнес-моделі ломбардів, яка зберігає свою актуальність на ринку мікрофінансування, а також про ефективне управління ризиками та адаптацію до макроекономічних змін. Висока динаміка річного зростання кредитування вказує на відновлення споживчої активності та попиту на дрібні споживчі кредити, часто зумовлені поточними побутовими потребами домогосподарств (рис. 9).

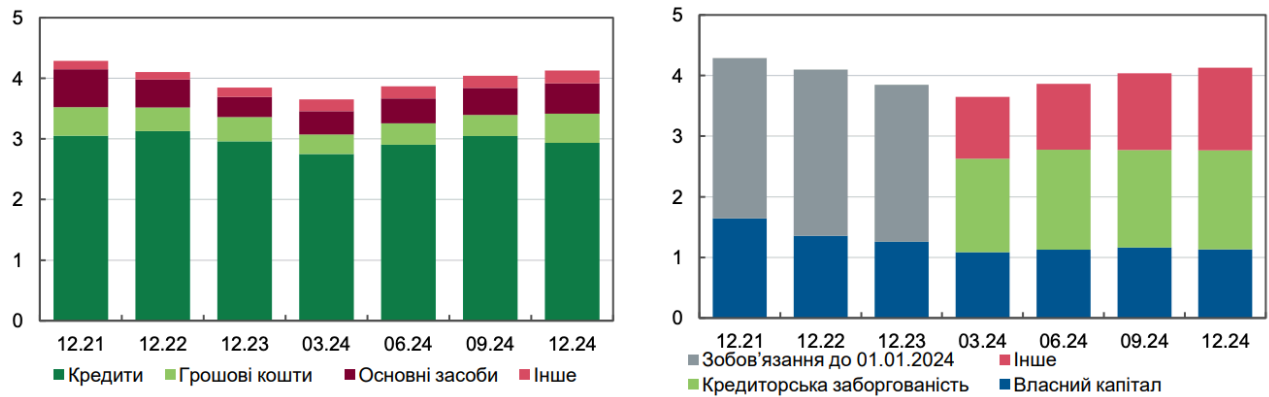

Рис. 9. Структура активів та пасивів ломбардів, млрд.грн.

Джерело: сформовано автором за [14]

Від початку 2025 року згідно з вимогами НБУ фінансові компанії зобов'язані організувати комплексну, адекватну та ефективну систему внутрішнього контролю шляхом запровадження заходів із внутрішнього аудиту, управління ризиками, контролю за дотриманням норм (комплаєнс) та інших елементів з метою якісного управління операційним, комплаєнс-ризиком та іншими ризиками.

З 1 січня 2025 року запроваджено систему показників регуляторної консолідованої та субконсолідованої звітності для небанківських фінансових груп. Також змінами до Правил подання звітності передбачено зміну зі щоквартальної на щомісячну періодичність подання всієї звітності фінансових компаній та ломбардів, починаючи зі звітності за липень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного аналізу активних операцій фінансових компаній України встановлено, що 2024 рік став періодом відновлення та структурних змін у сегменті небанківських фінансових установ. Найбільш динамічне зростання зафіксоване в обсягах операцій фінансового лізингу, які збільшувалися протягом трьох кварталів поспіль і продемонстрували приріст на 15% у кварталному та на 45% у річному вимірі. Це свідчить про підвищення попиту бізнесу на інструменти оновлення основних засобів в умовах обмеженого банківського кредитування. Разом із тим обсяги факторингових

операцій також зросли, що підтверджує тенденцію до активнішого використання інструментів управління дебіторською заборгованістю; при цьому близько 25% таких операцій припадало на класичний факторинг.

Попри позитивну динаміку більшості напрямів, спостерігається скорочення обсягів роздрібних кредитів на 5,5% у IV кварталі та значне зниження кредитування бізнесу — більш ніж на 25%, що відображає вплив макроекономічних ризиків і обмеження платоспроможності клієнтів. Водночас операції з надання гарантій, незважаючи на зменшення у квартальному вимірі, за рік зросли удвічі, що свідчить про посилення ролі гарантійних інструментів у фінансових угодах. Загалом фінансові компанії завершили рік у прибутковому стані: близько 86% установ зафіксували позитивний фінансовий результат, а майже половина загального прибутку була сформована завдяки діяльності ПрАТ «Укрфінжитло», що забезпечувало програму іпотечного кредитування «Оселя. Важливо відзначити, що навіть без урахування результатів цієї компанії прибутковість сегмента зросла у 2,4 раза порівняно з 2023 роком.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері пов'язані з необхідністю комплексної оцінки впливу геополітичних та макроекономічних факторів на активні операції фінансових компаній, зокрема на структуру та динаміку лізингових, факторингових і кредитних послуг. Доцільним є розроблення моделей прогнозування попиту на окремі фінансові інструменти в умовах високої волатильності ринку та оцінка ефективності державних програм підтримки, які безпосередньо впливають на прибутковість фінансового сектору. Подальші дослідження повинні також охоплювати аналіз ризиків у портфелях фінансових компаній, особливо в контексті концентрації активів, а також розроблення методів удосконалення нормативно-правової бази для стимулювання прозорості та стабільності ринку небанківських фінансових послуг.

Література

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України «» від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 01.07.2025).
2. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 30.06.2025).
3. Фінансова статистика банківської системи України (станом на 01.12.2023). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/statistics> (дата звернення: 11.07.2025)
4. Кредитування фінансовими компаніями. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/microcredit> (дата звернення: 11.07.2025).
5. Горбась І., Синюк С. Сучасні напрямки розвитку структурування організацій. *Молодий вчений*. 2023. № 1 (113). С. 151-157.
6. Данилишин Б. Процес кредитування прискорюється: ситуація в економіці та на фінансових ринках України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/573618_protse_kredituvannya_priskoryuetsya.html (дата звернення: 13.07.2025)
7. Дроботя Я., Бражник Л. Диджиталізація банківської діяльності та платіжних систем. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 51. С. 261–267.
8. Калівошко О.М. Аналіз діяльності фінансових компаній як елементів інфраструктури фінансово-кредитного ринку України. *Економічний вісник університету*. 2019. Вип. 41. С. 179-188.
9. Нагорний П.Д., Базюк Д.С. Оцінка фінансового стану як передумова ефективного управління підприємством. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 1 (01). С. 44-49.
10. Небанківський фінансовий сектор зростає: хто лідирує за обсягами активів. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/04/01/148168458> (дата звернення: 14.07.2025)

11. Обсяги активів зросли у фінансових компаній, страховиків і ломбардів – Огляд небанківського фінансового сектору. *Національний банк України: офіційний сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-aktiviv-zrosli-u-finansovih-kompaniy-strahovikiv-i-lombardiv--oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru> (дата звернення: 11.07.2025)

12. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Національний банк України: офіційний сайт*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 11.07.2025)

13. Смолянська О., Борисова І. Сутність фінансового ринку та його роль у фінансовій системі держави. URL: <https://cutt.ly/7Vxa8yT> (дата звернення: 15.07.2025)

14. Nonbanking_Sector_Review_2024-09.xlsx. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua%2Fadmin_uploads%2Farticle%2FNonbanking_Sector_Review_2024-09.xlsx%3Fv%3D9&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення: 10.07.2025)

References

1. Law of Ukraine "On Banks and Banking Activity" of December 7, 2000, No. 2121-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed: 01 July 2025).

2. *National Bank of Ukraine: official website*. Available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed: 30 June 2025).

3. Financial statistics of the banking system of Ukraine (as of 01.12.2023). *National Bank of Ukraine: official website*. Available at: <https://bank.gov.ua/statistics> (Accessed: 11 July 2025).

4. Nonbank financial market supervision – Microcrediting. *National Bank of Ukraine: official website*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/microcredit> (Accessed: 11 July 2025).

5. Horbas, I. and Syniuk, S. (2023). Modern directions of organizational structuring development. *Young Scientist*, No. 1(113), pp. 151–157.
6. Danylyshyn, B. The lending process is accelerating: the situation in Ukraine's economy and financial markets. Available at: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/573618_protse_kredituvannya_priskoryuietsya.html (Accessed: 13 July 2025).
7. Drobotia, Ya. and Brazhnyk, L. (2021). Digitalization of banking activity and payment systems. *Market Infrastructure*, No. 51, pp. 261–267.
8. Kalivoshko, O.M. (2019). Analysis of financial companies' activities as elements of the financial and credit market infrastructure of Ukraine. *Economic Bulletin of the University*, Issue 41, pp. 179–188.
9. Nahorny, P.D. and Baziuk, D.S. (2023). Assessment of financial condition as a prerequisite for effective enterprise management. *Transformational Economy*, No. 1(01), pp. 44–49.
10. The nonbank financial sector is growing: who leads by asset volumes. *Minfin*. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2025/04/01/148168458> (Accessed: 14 July 2025).
11. Growth of assets in financial companies, insurers and pawnshops – Overview of the nonbank financial sector. *National Bank of Ukraine: official website*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-aktiviv-zrosli-u-finansovih-kompaniy-strahovikiv-i-lombardiv--oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru> (Accessed: 11 July 2025).
12. Activity indicators of nonbank financial market participants. *National Bank of Ukraine: official website*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed: 11 July 2025).
13. Smolianska, O. and Borysova, I. The essence of the financial market and its role in the financial system of the state. Available at: <https://cutt.ly/7Vxa8yT> (Accessed: 15 July 2025).

14. Nonbanking Sector Review (2024-09). Excel file. Available at:
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua%2Fadmin_uploads%2Farticle%2FNonbanking_Sector_Review_2024-09.xlsx%3Fv%3D9 (Accessed: 10 July 2025).